

**Бабан Т.О., канд. екон. наук, доцент
Державний біотехнологічний університет, Україна**

Релокація бізнесу: можливості для розвитку

Внаслідок повномасштабного вторгнення завдано значної шкоди та збитків житловій та нежитловій нерухомості, інфраструктурі бізнесу. В перші місяці війни повністю або частково припинили свою діяльність більше 70% суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Для багатьох компаній, що опинились в гарячих зонах, де велись активні бойові дії, стало питання щодо переїзду в безпечні регіони України. Підприємці мали за мету врятувати майно, обладнання, своїх працівників.

Для країни потрібно було щоб бізнес продовжував працювати для підтримки економіки та збереження обороноздатності.

З боку держави в особі Міністерства економіки було організовано роботу по допомозі в евакуації бізнесу. Було запущено спеціальну програму, скористатися якою мало можливість будь-яке підприємство в зоні ризику або бойових дій. З боку держави було організовано транспорт для перевезення майна, надавалась допомога по знаходженню приміщення для розміщення виробництва, а також розселення персоналу та пошуку нових працівників.

Для участі в програмі необхідно було подати заявку, в якій необхідно було вказати інформацію про компанію, її спеціалізацію, співробітників і потреби на місці розташування (приміщення, ресурси, сировина для виробництва).

Міністерство економіки України визначало пріоритетність поданих заявок на евакуацію. Першими допомогу отримували стратегічно важливі підприємства, зокрема ті, що виробляють товари першої необхідності для цивільного населення та військових.

Через систему Prozorro.Sale власники переміщеного бізнесу могли придбати або орендувати нерухомість. Крім нерухомості, в системі Prozorro.Sale можна було придбати транспорт, канцтовари, техніку та інше.

Урядом надається фінансова допомога бізнесу. Було розширено програму кредитування «5-7-9». Будь-яка українська компанія (де кінцевими бенефіціарами з часткою понад 50% є українці) під час дії воєнного стану та через місяць після його скасування могла отримати кредит під 0% на термін до 5 років. Після скасування воєнного стану кредитна ставка становитиме 5%. Максимальний розмір кредиту збільшено до 60 млн грн.

Верховною Радою було прийнято Закон, який встановлює нові правила організації трудових відносин в умовах воєнного стану. Зокрема, передислокованим підприємствам дозволили укладати строкові трудові договори з новими працівниками на період дії воєнного стану або на період заміщення тимчасово відсутнього працівника.

Бізнес зіштовхнувся з різними викликами та питаннями, які держава старалась допомагати вирішувати.

Виклики з'явилися і перед громадами, які мали прийняти представників бізнесу. Необхідно було створити відповідні умови, надати площі для

виробництва, бажано за пільговою вартістю оренди, знайти житло для працівників, запропонувати робочу силу, адже деякі підприємці втратили частину кадрів.

Серед релокованих підприємств найбільшу частку становили компанії оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (39% загальної кількості), переробної промисловості (33%), інформації та телекомунікацій (6%), професійної, наукової та технічної діяльності (5%).

Значна частина релокованого бізнесу для свого розміщення обирала західні регіони, які отримали від цього нові можливості. Внаслідок перереєстрації релокованих підприємців, створюються передумови для перерозподілу фінансових потоків і зміни обсягів наповнення місцевих бюджетів, нові робочі місця.

За даними Міністерства інтеграції третина від загальної кількості релокованих підприємств розмістилась у Львівській області, на другому місці Закарпатська область – 17%, на третьому місці Чернівецька область – 11%, на четвертому місці Івано-Франківська область – 8%. Але ці дані стосуються лише компаній, переміщених за державною програмою.

Громади, які більш швидко реагували на запити, налагодили комунікацію, зокрема, швидко відслідковували заявки компаній на релокацію, подані до платформи «Прозоро», змогли розмістити на своїх територіях більше бізнесів.

В деяких громадах навіть було створено бізнес-хаби, де евакуйовані бізнеси змогли відкрити свої офіси безкоштовно.

Але ж деякі регіони зіштовхнулись з проблемами браку приміщень та робочої сили, що вплинуло на меншу залученість бізнесу та отримання менших вигод.

Найбільш простою релокація виявилася для компаній, головним ресурсом яких є людський капітал, а не обладнання. Так, на Закарпаття перемістилося понад 100 компаній ІТ-сфери та 30 тисяч спеціалістів цього напрямку [4].

Побачивши можливість перетворити дотаційний регіон в економічно сильний, місцева влада в квітні 2022 року презентувала проєкт «Закарпатського ІТ-кластеру». Умовою проєкту була реєстрація та сплата податків релокованими компаніями, а місцева влада надає необхідну допомогу.

Ще однією можливістю для релокованого бізнесу на Закарпатті стала Програма «33-33-33», відповідно до якої на будівництво модульних містечок для переміщених працівників підприємств по 33% виділяють релоковані бізнеси, область та місцева влада. Для ефективного залучення в регіон бізнесів, які хотіли переміститись з небезпечних місць було створено онлайн-базу вільних майданчиків для ведення бізнесу з описом характеристик, розроблено перелік вільних земельних ділянок, якими можна було скористатися на пільгових умовах, надавались податкові консультації бажаючим з питань перереєстрації бізнесу.

За один рік після початку війни на початку процесу релокації Закарпатська область отримала зростання ВВП на 20% [2]. Пуста інфраструктура почала приносити прибуток за рахунок сплати оренди.

Змушене переміщення не зупинило вітчизняних підприємців. Український бізнес швидше адаптується до війни, ніж адаптовувався до пандемії COVID-19. Деякі підприємці розпочали виробництво нових товарів, деякі почали експортувати свою продукцію до сусідніх країн, деякі відкрили свої представництва.

Регіони, які приймають та розміщують фірми й підприємства, отримали нові можливості для розвитку, залучаючи потенційних платників податків та розраховуючи при цьому на збільшення місцевих бюджетів. Дотаційні громади отримали шанс на економічне відродження.

Для більш ефективного розвитку експорту в прикордонних регіонах повинні створюватись мережі прикордонно-логістичних центрів, які мають бути оснащені сучасними терміналами для перевантаження та часткової обробки товарів різних типів, а також складськими приміщеннями для їх зберігання, включно з багатопрофільними сховищами та елеваторами. Такі центри можуть поєднуватися з автопортами, виставково-ярмарковими об'єктами, гуртовими ринками, торговими домами, паркінгами, залізничними та автобусними станціями.

Використання наявного потенціалу приймаючих регіонів у довготривалій перспективі повинно сприяти їхньому економічному та соціальному розвитку.

Подальші дослідження у напрямі окресленої тематики мають включати ретроспективний аналіз причин і соціально-економічних наслідків релокації ресурсів підприємств в інші регіони.

Список використаних джерел:

1. Business relocation: moving and adapting during war. URL: <https://ti-ukraine.org/en/news/business-relocation-moving-and-adapting-during-war/>;
2. Когутич Т. Релокований бізнес: від гаджетів і броників – до кавунів і сирних снєків. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3709448-relokovaniy-biznes-vid-gadzetiv-i-bronikiv-do-kavuniv-i-sirnih-snekiv.html>;
3. Мельник М. І., Лещух І. В. Особливості, проблеми та стимули релокації національного виробництва в умовах війни. *Регіональна економіка*. 2022, №2. С. 94-100;
4. Релокація бізнесів в Україні. URL: <https://strategi.com.ua/relokatsiia-biznesiv-v-ukraini/>;
5. Шибасєва Н.В., Бабан Т.О. Розвиток регіонів України в умовах викликів сьогодення. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 2. С. 154-159.